بررسی ویژگی‌های فارغ‌التحصیلان بیکار سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲

زهره فلاح‌محسن‌خانی و نرگس‌السادات موسی‌کاظمی

مقدمه

بازار تحصیلات دانشگاهی در دوران کنونی بسیار پررونق است، ولی وجود فارغ التحصیلان بیکار یا با شغلی نامتناسب با تحصیلات، در برخی رشته‌های دانشگاهی علامت سؤال بزرگی را در ذهن‌ها برای بررسی علت به جای می‌گذارد. در شرایط کنونی که آمار بیکاری فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در حال افزایش است بررسی ویژگی‌های فردی فارغ‌التحصیلان بیکار از جنبه‌های مختلف به منظور ارائه‌ی راه‌کارهای مناسب برای حل این مسئله ضروری است.

بر اساس داده‌های آمارگیری نیروی کار در سال ۱۳۸۴ تعداد فارغ‌التحصیلان کل کشور ۳,۶۳۵,۷۹۹ نفر بوده است که با افزایش نزدیک دو برابری به ۷,۱۲۹,۶۸۴ نفر در سال ۱۳۹۲ رسیده است. این در حالی است که طی سال‌های مورد بررسی، جمعیت ایران از رشد قابل توجهی برخوردار نبوده است. تعداد فارغ‌التحصیلان بیکار طی همین سنوات از ۴۲۰,۹۰۳ نفر به ۸۸۰,۶۳۳ نفر رسیده است به عبارتی بیش از دو برابر افزایش یافته است. برای پاسخ به این سؤال که کدام ویژگی‌های فردی فارغ‌التحصیلان شانس بیکاربودن آن‌ها را افزایش می‌دهد، فارغ‌التحصیلان بیکار با استفاده از داده‌های آمارگیری نیروی کار طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ بر اساس جنس، مدرک تحصیلی، وضعیت قبل از بیکاری و متوسط طول مدت بیکاری بررسی می‌شوند.

نرخ بیکاری کل کشور و فارغ‌التحصیلان

نتایج مقایسه‌ی نرخ بیکاری کل کشور و فارغ‌التحصیلان در شکل ۱ و تفکیک شهری و روستایی آن در شکل ۲ و ۳ ارائه شده است. نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان از ۱۴/۱ در سال ۱۳۸۴ به ۱۸/۸ در سال ۱۳۹۲ رسیده است در حالی که نرخ بیکاری کل کشور طی سال‌های مورد بررسی از ۱۱/۵ به ۱۰/۴ کاهش یافته است. همان‌طور که ملاحظه می‌شود، نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان همواره بیش‌تر از نرخ بیکاری کل بوده است که البته طی زمان تفاوت این دو نرخ نیز بیش‌تر شده است به طوری‌که در سال‌های ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۱ حدود ۲۰ درصد فارغ‌التحصیلان بیکار بوده‌اند. از سال ۱۳۸۵ نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان نقاط شهری نیز نسبت به نرخ بیکاری کل در نقاط شهری افزایش داشته است به‌طوری که در سال ۱۳۹۲ نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان به حدود ۱/۵ برابر نرخ بیکاری کل در نقاط شهری رسیده است. متأسفانه نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان روستایی همواره با نرخ بیکاری کل در سطح روستایی تفاوت فاحشی داشته است. البته طی زمان این تفاوت نیز بیش‌تر شده است و این نشان از عدم توانایی مناطق روستایی در به‌کارگماری فارغ‌التحصیلان دارد.

فارغ‌التحصیلان بیکار به تفکیک جنس و مدرک تحصیلی

بر اساس نتایج آمارگیری نیروی کار طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ جمعیت فارغ‌التحصیلان بیکار بیش از دو برابر شده است به گونه‌ای که از ۴۲۰,۹۰۳ نفر به ۸۸۰,۶۳۳ نفر افزایش یافته است. نتایج نشان می‌دهد در سال ۱۳۸۴، ۴۲ درصد بیکاران فارغ‌التحصیل مردان بوده‌اند که این سهم در سال ۱۳۹۲ تقریباً به ۴۵ درصد رسیده است. بیش‌ترین سهم بیکاران فارغ‌التحصیل به ترتیب مربوط به مدرک تحصیلی لیسانس، فوق‌دیپلم و فوق‌لیسانس و دکتری بوده است. جدول ۱ تعداد

زهره فلاح‌محسن‌خانی، کارشناس گروه پژوهشی طرح‌های فنی و روش‌های آماری پژوهشکده‌ی آمار است.
نرگس‌السادات موسی کاظمی کارشناس آمار بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران است.

شکل ۱- روند نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان در برابر نرخ بیکاری کل ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲

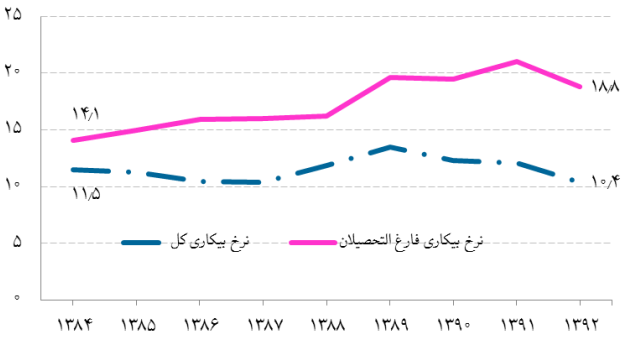

مأخذ داده‌ها: آمارگیری نیروی کار ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲

شکل ۲- روند نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان شهری در برابر نرخ بیکاری شهری ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲

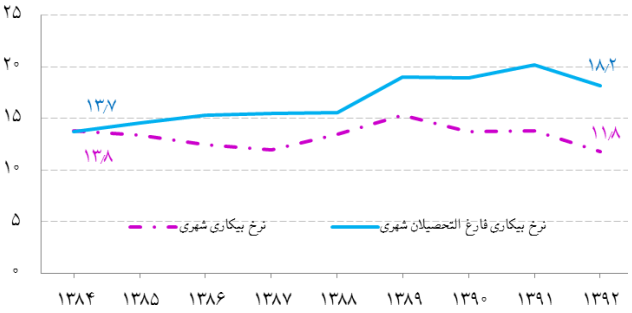

مأخذ داده‌ها: آمارگیری نیروی کار ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲

شکل ۳- روند نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان روستایی در برابر نرخ بیکاری روستایی ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲

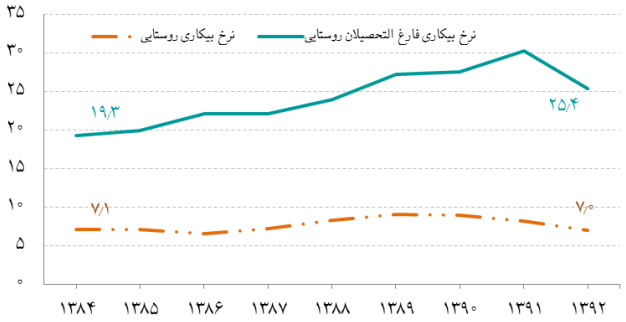

مأخذ داده‌ها: آمارگیری نیروی کار ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲

فارغ‌التحصیلان بیکار بر حسب جنس و مدرک تحصیلی طی سال‌های مورد بررسی را نشان می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد سهم مردان بیکار دارای تحصیلات لیسانس از ۵۴ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۶۷ درصد در سال ۱۳۹۲ افزایش یافته است. همچنین این سهم برای زنان نیز روندی افزایشی داشته است به‌طوری‌که این سهم از ۶۵ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۷۸ درصد در سال ۱۳۹۲ افزایش یافته است. سهم بیکاران مرد دارای تحصیلات فوق‌دیپلم از ۴۳ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۲۵ درصد در سال ۱۳۹۲ کاهش یافته است. این روند کاهشی در زنان نیز مشاهده می‌شود به طوری‌که در سال ۱۳۸۴ سهم بیکاران زن دارای تحصیلات فوق‌دیپلم ۳۳ درصد بوده و در سال ۱۳۹۲ این سهم به ۱۳ درصد رسیده است. سهم بیکاران مرد دارای تحصیلات فوق‌لیسانس و دکترا از ۴ درصد در سال ۱۳۸۴ به ۸ درصد در سال ۱۳۹۲ افزایش یافته است که این سهم برای زنان از ۲ درصد به ۹ درصد افزایش یافته است. تعداد زنان بیکار دارای تحصیلات لیسانس در تمامی سال‌ها از مردان بیکار دارای تحصیلات لیسانس بیش‌تر است. تعداد زنان بیکار دارای تحصیلات فوق‌دیپلم طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۶ بیش‌تر از تعداد مردان بیکار فوق‌دیپلم می‌باشند. از سال ۱۳۸۹ تا ۱۳۹۲ تعداد زن بیکار دارای تحصیلات فوق‌لیسانس و دکترا از مردان با این سطح تحصیل فزونی یافته است.

◉ توزیع فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل بر حسب جنس و وضع شغلی

بر اساس نتایج جدول ۲ حدود ۱۳۵ هزار فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل در سال ۱۳۸۴ وجود داشته است که این عدد در سال ۱۳۹۲ به حدود ۲۲۲ هزار نفر افزایش یافته است. بیش از ۷۰ درصد فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل را مردان تشکیل می‌دهند. با استفاده از نتایج آمارگیری نیروی کار، در سال ۱۳۸۴، ۶۰ درصد فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل مرد، در شغل قبلی مزد و حقوق‌بگیر بخش عمومی بوده‌اند که در سال ۱۳۹۲، این شاخص به ۴۲ درصد کاهش یافته است در حالی که ۲۸ درصد فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل مرد در شغل قبلی مزد و حقوق‌بگیر بخش خصوصی بوده‌اند که در سال ۱۳۹۲، این شاخص به ۴۶ درصد افزایش یافته است. در سال ۱۳۸۴، ۳۷ درصد فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل زن، در شغل قبلی، وضع شغلی مزد و حقوق‌بگیر بخش عمومی را داشته‌اند که در سال ۱۳۹۲، این سهم به ۱۵ درصد کاهش یافته است، در حالی که سهم بیکاران زن فارغ‌التحصیل قبلاً شاغل با وضع شغلی مزد و حقوق‌بگیر بخش خصوصی از ۵۲ درصد به ۸۰ درصد افزایش یافته است.

بر اساس نتایج جدول ۳ بخش خدمات، حدود ۷۱ درصد

جدول ۱- بیکاران فارغ‌التحصیل بر حسب جنس و مدرک تحصیلی سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲

سال	جمع	مرد				زن			
		فوق‌دیپلم	لیسانس	فوق‌لیسانس و دکترا	جمع	فوق‌دیپلم	لیسانس	فوق‌لیسانس و دکترا	جمع
۱۳۸۴	۴۲۰۹۰۳	۷۵۹۲۵	۹۶۱۱۶	۶۴۰۶	۱۷۸۴۴۷	۷۹۶۱۰	۱۵۶۸۹۲	۵۹۵۴	۲۴۲۴۵۵
۱۳۸۵	۴۶۸۵۰۷	۸۸۵۷۵	۹۵۱۶۵	۶۰۸۱	۱۸۹۸۲۱	۹۴۵۰۱	۱۷۷۴۱۱	۶۷۷۴	۲۷۸۶۸۶
۱۳۸۶	۵۱۶۶۶۳	۸۸۳۳۳	۹۹۳۶۴	۹۸۴۰	۱۹۷۵۳۷	۹۲۵۰۲	۲۲۱۶۲۳	۵۰۰۲	۳۱۹۱۲۶
۱۳۸۷	۵۲۲۴۱۸	۹۰۰۵۴	۱۱۳۹۶۶	۹۸۵۳	۲۱۳۸۷۴	۸۶۴۸۸	۲۱۵۶۸۱	۶۳۷۵	۳۰۸۵۴۴
۱۳۸۸	۵۹۱۲۶۹	۱۱۱۹۹۳	۱۲۵۳۳۰	۸۶۸۳	۲۴۶۰۰۶	۱۰۰۲۴۸	۲۳۹۰۱۹	۵۹۹۶	۳۴۵۲۶۳
۱۳۸۹	۷۷۸۷۰۹	۱۳۱۶۷۸	۲۰۱۳۵۸	۸۶۴۹	۳۴۱۶۸۶	۱۱۷۶۲۴	۳۰۷۲۸۱	۱۲۱۱۸	۴۳۷۰۲۴
۱۳۹۰	۷۹۵۱۴۳	۱۰۷۹۳۳	۲۱۷۷۸۹	۱۹۰۰۳	۳۴۴۷۲۴	۹۴۶۴۵	۳۳۲۸۶۶	۲۲۹۰۸	۴۵۰۴۱۹
۱۳۹۱	۹۰۳۱۵۹	۱۰۷۸۰۰	۲۶۴۳۲۱	۳۰۱۵۳	۴۰۲۲۷۴	۹۳۶۶۶	۳۷۲۴۹۱	۳۴۷۲۸	۵۰۰۸۸۵
۱۳۹۲	۸۸۰۶۳۳	۹۶۵۸۵	۲۶۴۷۵۱	۳۲۶۴۲	۳۹۳۹۷۸	۶۲۴۱۱	۳۷۹۵۷۲	۴۴۶۷۳	۴۸۶۶۵۶

مأخذ داده‌ها: آمارگیری نیروی کار ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲

جدول ۲- فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل بر حسب وضع شغلی به تفکیک جنس سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲

سال	جمع	مرد					زن			
		مزد و حقوق بگیر بخش عمومی	مزد و حقوق بگیر بخش خصوصی	خوداشتغال	کار آموز	کل	مزد و حقوق‌بگیر بخش عمومی	مزد و حقوق‌بگیر بخش خصوصی	خوداشتغال	کار آموز	کل
۱۳۸۴	۱۳۴۹۴۶	۵۸۰۲۲	۲۶۹۲۳	۱۰۶۰۷	۴۴۴	۹۵۹۹۵	۱۴۶۰۰	۲۰۲۲۷	۲۷۰۰	۱۴۲۴	۳۸۹۵۱
۱۳۸۵	۱۵۸۸۲۶	۶۰۷۹۹	۳۴۳۶۷	۱۱۲۰۴	۴۸۲	۱۰۶۸۵۳	۲۰۵۷۱	۲۵۰۷۰	۲۶۸۲	۳۶۵۰	۵۱۹۷۳
۱۳۸۶	۱۵۵۱۸۳	۶۱۰۸۹	۳۳۱۲۴	۱۲۲۲۶	۷۷۴	۱۰۷۲۱۳	۱۳۳۸۷	۲۸۵۷۳	۳۷۸۴	۲۲۲۵	۴۷۹۶۹
۱۳۸۷	۱۴۴۰۹۱	۵۶۲۶۸	۳۶۰۴۹	۹۲۸۸		۱۰۱۶۰۴	۱۴۱۹۵	۲۴۷۵۸	۲۶۵۸	۸۷۵	۴۲۴۸۶
۱۳۸۸	۱۶۵۴۰۰	۶۹۰۹۵	۴۴۱۴۲	۹۸۶۸	۲۲۰	۱۲۳۳۲۶	۱۳۴۲۴	۲۳۸۲۹	۲۰۷۳	۲۷۴۸	۴۲۰۷۳
۱۳۸۹	۲۱۹۰۳۳	۷۱۹۰۵	۶۰۱۱۷	۲۴۰۸۳	۱۴۰۹	۱۵۷۵۱۵	۱۶۲۷۲	۴۰۸۱۶	۹۸۰	۳۴۵۰	۶۱۵۱۸
۱۳۹۰	۲۳۴۶۷۳	۷۹۷۲۳	۵۵۵۳۷	۲۱۳۱۶	۵۳۱۴	۱۶۱۸۸۹	۲۲۲۱۶	۳۶۱۴۹	۱۱۲۱۲	۳۲۰۷	۷۲۷۸۴
۱۳۹۱	۲۴۴۶۰۳	۹۱۵۵۴	۵۹۳۷۵	۱۵۵۲۲	۹۹۹	۱۶۷۴۵۰	۸۴۹۵	۵۸۷۹۳	۸۱۹۹	۱۶۶۶	۷۷۱۵۳
۱۳۹۲	۲۲۲۰۹۹	۶۶۰۴۱	۷۲۲۷۴	۱۹۱۴۰	۷۱۸	۱۵۸۱۷۳	۹۶۸۰	۵۱۰۹۱	۲۳۶۳	۷۱۶	۶۳۹۲۶

مأخذ داده‌ها: آمارگیری نیروی کار ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲

جدول ۳- توزیع فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل بر حسب اشتغال در بخش‌های عمده اقتصادی به تفکیک جنس سال‌های ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲

سال	جمع	مرد				زن			
		کشاورزی	صنعت	خدمات	کل	کشاورزی	صنعت	خدمات	کل
۱۳۸۴	۱۳۴۹۴۶	۳۲۷۱	۲۴۲۷۱	۶۸۴۲۳	۹۵۹۹۵	۲۴۲	۶۳۹۳	۳۲۳۱۵	۳۸۹۵۱
۱۳۸۵	۱۵۸۸۲۶	۳۲۷۹	۲۸۹۰۰	۷۴۴۸۲	۱۰۶۸۵۳	۱۵۸	۱۱۰۶۶	۴۰۷۴۹	۵۱۹۷۳
۱۳۸۶	۱۵۵۱۸۳	۳۵۸۶	۲۱۰۱۹	۸۲۶۰۸	۱۰۷۲۱۳	۶۸۹	۹۰۳۹	۳۸۲۴۱	۴۷۹۶۹
۱۳۸۷	۱۴۴۰۹۱	۲۳۸۳	۲۵۱۳۲	۷۳۸۶۴	۱۰۱۶۰۴	۴۲۵	۶۴۸۶	۳۵۴۱۷	۴۲۴۸۶
۱۳۸۸	۱۶۵۴۰۰	۲۷۶۶	۳۲۵۷۷	۸۷۹۸۳	۱۲۳۳۲۶	۱۳۰	۶۸۵۵	۳۵۰۸۹	۴۲۰۷۳
۱۳۸۹	۲۱۹۰۳۳	۶۴۹۲	۴۴۰۵۴	۱۰۶۹۶۹	۱۵۷۵۱۵	۵۹۴	۱۵۵۲۳	۴۵۴۰۲	۶۱۵۱۸
۱۳۹۰	۲۳۴۶۷۳	۳۹۴۳	۳۹۱۳۲	۱۱۸۸۱۵	۱۶۱۸۸۹	۵۷۸	۷۹۷۷	۶۴۲۲۸	۷۲۷۸۴
۱۳۹۱	۲۴۴۶۰۳	۳۵۲۴	۳۹۴۵۰	۱۲۴۴۷۶	۱۶۷۴۵۰	۹۸۲	۹۶۷۷	۶۶۴۹۳	۷۷۱۵۳
۱۳۹۲	۲۲۲۰۹۹	۴۹۶۶	۴۶۰۸۷	۱۰۷۱۰۰	۱۵۸۱۷۳	۲۶۴	۷۸۷۶	۵۵۶۸۲	۶۳۹۲۶

مأخذ داده‌ها: آمارگیری نیروی کار ۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲

فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل مردان در سال ۱۳۸۴ را به خود اختصاص داده است که این سهم در سال ۱۳۹۲ به ۶۸ درصد کاهش یافته است. این بخش در سال ۱۳۸۴ برای زنان حدود ۸۳ درصد و در سال ۱۳۹۲ حدود ۸۹ درصد را به خود اختصاص داده است. بخش کشاورزی سهم ناچیزی از فارغ‌التحصیلان بیکار قبلاً شاغل را به خود اختصاص داده است.

◉ متوسط طول مدت بیکاری فارغ‌التحصیلان بیکار بر حسب جنس و مدرک تحصیلی

بر اساس نتایج استخراج‌شده، متوسط طول مدت بیکاری فارغ‌التحصیلان زن همواره از مردان فارغ‌التحصیل بیش‌تر است. طول مدت بیکاری مردان طی دوره‌ی مورد بررسی ۲ ماه و برای زنان ۵ ماه افزایش یافته است. این شاخص در سال ۱۳۹۲ برای مردان ۲۰ ماه و برای زنان ۲۶ ماه بوده است. همچنین بر اساس نتایج آمارگیری نیروی کار طی این ۹ سال، همواره تعداد زنان فارغ‌التحصیل بیکار در مقایسه با مردان بیش‌تر بوده است و همواره گروه سنی ۲۵ تا ۳۴ ساله بالاترین تعداد بیکاران را به خود اختصاص داده است. همچنین بیش از ۷۰ درصد زنان فارغ‌التحصیل بیکار در تمامی سال‌های مورد بررسی قبلاً محصل بوده‌اند.

◉ نتیجه‌گیری

افزایش چشمگیر تعداد فارغ‌التحصیلان آموزش عالی از ۳,۶۳۵,۷۹۹ نفر در سال ۱۳۸۴ به ۷,۱۲۹,۶۸۴ نفر در سال ۱۳۹۲ گویای اهمیت تحصیلات دانشگاهی از دیدگاه نسل کنونی است. ولی متأسفانه طی این سال‌ها نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان از ۱۴/۱ در سال ۱۳۸۴ به ۱۸/۸ در سال ۱۳۹۲ افزایش یافته است. روند افزایشی بیکاری در تمام مدارک حتی فوق‌لیسانس و دکترا نیز مشهود است. نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان روستایی همواره بیش از نرخ بیکاری فارغ‌التحصیلان شهری بوده است.

با توجه به سیاست‌های آموزش عالی برای جذب دانشجو طی سال‌های اخیر، در صورت عدم توجه برنامه‌ریزان، به‌زودی شاهد جمعیت کثیری از فارغ‌التحصیلان بیکار با مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکترا نیز هستیم. در شرایط کنونی لزوم اطلاع‌رسانی صحیح به دانش‌آموزان مقطع متوسطه در انتخاب رشته‌ی دانشگاهی یا کسب مهارت‌های مورد نیاز بازار کار ضرورت می‌یابد.

منابع

مرکز آمار ایران، (۱۳۸۴ الی ۱۳۹۲). نتایج آمارگیری از نیروی کار، بهار تا زمستان. تهران: مرکز آمار ایران.

فلاح‌محسن‌خانی، زهره؛ موسی‌کاظمی، نرگس‌السادات (۱۳۹۴). بررسی وضعیت نیروی کار فارغ‌التحصیلان آموزش عالی مرکز آمار ایران، پژوهشکده‌ی آمار.